

GERSHWIN
GEORGE RAPSODIJA
miro križić
U PLAVOM

George Gershwin (1898. - 1937.) umro je u Hollywoodu pred 85 godina pa tim povodom postavljamo ovaj neobjavljeni tekst Mire Križića, našeg najvećeg poznavatelja klasičnog *jazza*.

George Gershwin odrastao je na bučnim, užurbanim i prenaseljenim ulicama New Yorka, prolaznom postajom za bezbrojne emigrante iz Starog kontinenta. Unatoč svoj bijedi velegrada, tijekom tadašnje ekonomske krize, glazba je doživljavala sjajne uspjehe. Bilo je to vrijeme i zabave, filmske raskoši i prave erupcije vedrih nota, a zabavna glazba se gotovo nedjeljivo vezala s *jazzom* i postala zaštitnim znakom američke glazbe. Skladatelji Gruenberg, Copland i Carpenter stvorili su simbiozu "ozbiljne" simfonijske i koncertantne glazbe i *jazza*, ali im dijela nisu postigli veću popularnost izvan Sjedinjenih Država. Gershwin je taj koji je to uspio, objedinivši sadržajne elemente *jazza* i crnačkog folklora s formalnim značajkama simfonijske, koncertne i operne glazbe i to pretočiti u prepoznatljiv i definiran pojam nacionalnog u američkoj glazbi, što je prihvaćeno kao temelj na kojem su mnogi američki skladatelji kasnije izgradili "specifičnost i individualnost" svojih svjetski priznatih uspjeha.

Gershwin je bio vrlo samokritičan i, shvativši ozbiljnost takvog jednog poduhvata, držao je sebe nedostojnim za tako važan glazbeni projekt. Njegovu dvojbu u vlastitu kreativnost otklonio je Paul Whiteman "prijevarom" - najavivši Gershwinovu "*jazz-simfoniju*" u službenom programu koncerta "An Experiment in Modern Music" organiziranom 12. veljače 1924. godine povodom proslave godišnjice rođenja Abrahama Lincolna i to bez prethodnog Gershwinova pristanka. Da bi izbjegao sramoćenje i sebe i Whitemana, a istodobno i opravdao povjerenje onih koji su vjerovali u njega te svladavši početnu vlastitu nesigurnost a nadahnut ciljem koji je bio daleko veći i značajniji od svega onoga što je do tada učinio, on prenosi fascinantni ritam američkog velegrada u glazbeno tkivo "Rapsodije u plavom". Uspio je njome odraziti čitavu Ameriku okarakteriziranu kaleidoskopom otkrića, žurbe i jurnjave, mješavine rasa i nostalgija, ritmova i zvučnih boja. Nakon napornog i nadahnutog rada tijekom samo tjedan dana nastaje to njegovo najveće djelo - sublimat američkog života i čovjeka samog, uhvaćenog u kovitlac modernog života. Orkestraciju je načinio Ferde Grofé, a koncertu su među mnogim slavnim uzvanicima prisustvovali i poznati glazbenici toga vremena: Stravinski, Rahmanjinov, Stokowsky i drugi.

Rapsodija je postigla senzacionalan uspjeh i tako je mladi Gershwin, koji je svoju prvu skladbu prodao za jedan dolar i svirao i po 12 sati dnevno po želji kupaca nota, sada zarađivao desetak tisuća dolara tjedno, a za "Rapsodiju", uvrštenjem u Broadwaysku reviju, dodatno još pedeset tisuća dolara!

Bernstein je lijepo uočio Gershwinov značaj rekavši: *"Mnogi će 'Rapsodiji u plavom' osporavati pravo da se nazove remek-djelom, ali činjenica je da nijedno drugo američko djelo nije tako osvojilo maštu ljudi širom svijeta, kao što je to učinila 'Rapsodija' svojom nepogrešivom melodijskom inventivnošću i svojim ritmičkim i harmonijskim nadahnućem."* George Gershwin se trudio da "posudi" tehniku europske simfonijske tradicije da bi došao u mogućnost da tu glazbu rekreira svojim prirodnim i bujnim osjećajem za jazz. Bernstein nadalje kaže: *"Na kraju krajeva, Gershwin je u osnovi bio skladatelj pjesama, melodije - i u tom je pogledu nesumnjivo veliki skladatelj - ali, o orkestraciji, formi i simfonijskoj tehnici on tada ipak nije znao dovoljno. Odjeljci su međusobno tek ovlaš povezani kadencama, tako da mogu u 'Rapsodiji' i ispremiješati odjeljke, ispustiti polovinu skladbe, svirati je unazad, izvoditi je na klaviru, orguljama, bendžu ili kazuu, a da to ipak još uvijek bude 'Rapsodija u plavom'. Zašto? Zato što je Gershwinova melodija divna, a inventivnost kojom se to djelo odlikuje nikada neće izgubiti svoju svježinu."*

Gershwin je nesumnjivo jedan od najplodnijih stvaratelja u povijesti glazbe, a njegove melodije donose odmor, neusiljenost, zabavu i ono što već osam desetljeća eksploatiraju gotovo svi jazzisti - fantastične mogućnosti improvizacija. Očito da je taj gotovo samouk glazbenik skladao s velikom ozbiljnosti i samokritičnosti i posjedovao urođen osjećaj odmjeritosti i plemenitosti duha, i u tome je, eto, tajna njegove trajnosti. Gershwinova, a i naša, tragedija je što je umro mlad, u svojim tridesetim godinama, upravo kad je njegova tehnika naglo i evidentno

počela sazrijevati, upravo u trenutku kad je dovršavao svoju grandioznu operu "Porgy & Bess" - nešto najvrjednije u američkoj glazbenoj kulturi. To je sjajna inventivna partitura, koju je on stvarao punih 11 mjeseci, potom još 9 mjeseci proveo radeći na samoj orkestraciji, izvanredno prožimajući crnački folklor, ples i elemente jazz, u kojoj prirodno oslikava radnju protagonista u vremenu i prostoru. A rezultat? Veličanstven. Gershwin stvorio je pozornicu jedinstva i vremena, teksta i glazbe. Nije to bio samo Gershwinov trijumf već i trijumf američke glazbe uopće.

DISKOGRAFIJA:

Rhapsody in Blue...

G. Gershwin, Paul Whiteman Naxos 120510

Rhapsody in Blue, An American in Paris

Leonard Bernstein, Columbia SO Sony 482407

Rhapsody in Blue, An American in Paris

G. Gershwin (piano roll), M. Tilson Thomas CBS MK 42240

